

पुष्प - २३ : करुणा

कारुण्यामाजी पाउले । लपौनि चाले ।..

१. क्षमा आणि करुणा हे दोन्ही गुण परस्परांशी संबद्ध आहेत.
२. मनात करुणा दाटलेली असेल तर व्यक्ती क्षमाशीलच असते.
३. अशी व्यक्ती जगात किती हळुवारपणे जगते-वावरते याचे वर्णन ज्ञानोबाराय करतात.

संतबोल

- तैसें दयालुत्व आपुलें। मनें हातापायां आणिलें। मग तेथ उपजविलें। अहिंसे तें।। (ज्ञा. १३.३०८)
- तो पुरुष वीरराया। मूर्तिमंत जाण दया। मी उदयजतांचि तया। ऋणिया लाभें।। (ज्ञा. १६.१६२)
- किंबहुना तृषितालागीं। पाणी आरायिलें असे जर्गीं। तैसें दुःखितांचां सेलभागीं। जिवें जयाचें।। (ज्ञा. १६.१६१)

मंजिरी - २३

१. करुणा हा भागवत धर्माने शिरोधार्य मानलेल्या मूल्यसंचिताचा जणू गाभाच.
२. विवेकी व्यक्ती, संत जगाकडे बघतात ते करुणेच्या दृष्टीने, मायाळू अंतःकरणाने.
३. समोरच्याचे दुःख, ताप, शीण, वेदना शमवणे हे भगवद्भक्ताच्या लेखी जगरूपाने नटलेल्या भगवंताच्या सेवेचे साधनच होय.
४. ज्ञानोबारायांचे सांगणेही तेच आहे : सज्जनांचे मन अंतर्बाह्य मऊ व कोमल असणाऱ्या लोण्यासारखे असते असे तुकोबाराय म्हणतात त्यांमधील गाभा हाच.
५. विवेकी संतांचे अंतःकरण लोण्यापेक्षाही मृदु असते असे ज्ञानोबारायांचे प्रतिपादन आहे. : लोणी वितळायचे तर त्याला अग्नीची धग द्यावी लागते. परंतु, समोरच्या माणसाचे दुःख केवळ बघितले तरी सज्जनांचे चित्त पाझरते :

संतबोल

- मुखीं अमृताची वाणी। देह वेचावा कारणीं॥ (श्रीतुकोबाराय)
- पै जर्गी जीवनासारिखें। वस्तु अंगवरी उपखे। परी जातें जीवित राखे। तृणाचें ही॥ (ज्ञा. १६.१५६)
- तैसैं पुढिलाचेनि तापें। कळवळलिये कृपे। सर्वस्वेंसीं दिधलें आपणपें। तरी थोडेंचि गमे॥ (ज्ञा. १६.१५७)
- निम्न भरलिया उणें। पाणी ढळोंचि नेणे। तेवीं श्रान्ता तोषैन जाणें। सामोरेया॥ (ज्ञा. १६.१५८)